

Martin Juhás avagy Csehszlovákia

Csehek és szlovákok

ZÁBRANSKÝ,

David

Mindig más partra
vágjuk

L'Harmattan, 2014

(részletek)

Magyar Lettre
Internationale, 64,
66, 72, 76, 87, 92

1
Már egy héttel a független Csehszlovákia létrejötte után, 1918. november 3-án elkezdődött a csehszlovákizmus kérdésének rendezése Prágában, a fővárosban. Az 1650 óta az Óvárosi téren álló Mária-oszlopnak ezen a novemberi vasárnapon a Husz János-szobor lábánál kellett volna lezuhannia és széttörnie, végül azonban hátrafelé dőlt a Týn-templom irányába, és a terv aprócska módosítása, illetve a nézelődők azt követő körülményes áthúzódnása a tér egyik feléről a másikra egy tanácsházi szolga miatt történt, aki hosszasan könyörgött térden állva a happening szervezőjének, Franta Sauernek, hogy terelje odébb a bámeszkodókat, és máshova döntse az oszlopot. – A Husz-emlékmű közelében közvetlenül a felszín alatt vezet egy csatorna – mondta az alázatos tanácsházi szolga –, és Mária orra... ha Mária ledől, az orra a csatornába csapódik, és biztosan átszakítja!”

Több mint kétszázötven éve összekulcsolt kézzel az ég felé nézett, mármint Mária, és 1918 novemberének harmadik napján ez most megbosszulta magát, az embernek ugyanis ügyelnie kell, meddig érnek vagy lógnak a kiálló részei; az orrnál például tudni kell, hova dugja az ember, a lábánál, hogy mibe lépnek a tappancsok, és a Szeplőtlen szűz 1650 óta egyszer sem nézett a lába elé. Tudta egyáltalán, hogy jobb lábával a szárnyas sárkányként ábrázolt ördög fejére lép?! Nem hinném. Immaculata feje körül glória volt tizenkét csillagból. Gondolatban valószínűleg teljesen máshol járt, mint a prágai Óvárosi téren, ahol pedig épp a világi demokrácia volt születőben a lába alatt.

A lent álló tömeg pedig majd megszakadhatott a nevetéstől. Ez a gesztikuláló, méretes dossziét lóbáló, lelkiismeretes tanácsházi szolga, aki azt kérte, hogy inkább hátra, a Týn-templom felé döntsék az oszlopot, a szemükben nem is lelkiismeretes tanácsházi szolga volt, hanem csak látványosság, báb, jelképes megtestesítője mindennek, aminek a köztársaság létrejöttével vesznie kellett, és ugyanilyen lenézett attrakció volt az a fohászoló nő is, aki abban a pillanatban, amikor Sauer épp ki akarta adni a parancsot az oszlop ledöntésére, letérdelt a várható becsapódási helyre, és eképpen imádkozott Szűz Máriához:

„Üdvöz légy, Úrnőnk, irgalmasságnak asszonya!

Élet, édesség, reménycsillag, áldunk.

Most kérve kérlek Évának száműzött népe.

Hozzád sóhajtozunk, sírva és zokogva
siralmaink völgye mélyén.

Hallgass meg bát, égi közbenjárónk!

Kegyess Anyánk, két szemed áldott sugarát fordítsd ránk végre!

Ó, podsrdi Szűz Mária, dőlj le, kérünk az égre!”

– Ha ledől, agyonüti! – kiabálta Sauer. – Az isten szerelmére, menjen onnan! – harsogtak az önkéntesek tömegéből. De a hamis imádkozó nő csak dacosan ingatta a fejét.

– Akkor nincs mit tenni! Döntsük le! – adja ki a parancsot Sauer, és a tűzoltósági lovak máris a tér kövezetéhez nyomják patájukat. A kenderkötelek megfeszülnek. A durva szemcséjű homokkőből készült szobor tizenhárom méter hetvenhárom centiméter magasból a hátára zuhan. Az imádkozó nőnek sikerül időben odébb menekülnie.

Az utcakőre az orr helyett Mária nehéz ülepe érkezik. Az oszlop úgy tíz nagy darabra és több száz apró szilánkra török. Néhány jókedvű ember felmászik a talapzatra, és ünnepel. Van egy fénykép, amelyen az emberek a széttört oszlop mentén állnak, és a romokat nézik. Ezen a fényképen, ahogy az összes többin is, amely közvetlenül a rombolás aktusa után örökíti meg az embert (azután, hogy egy élő teremtetést a halálba küldött, azután, hogy a létező semmivé változtatta), van valami kísérteties. A ledől és darabokra zúzódt

oszlopot néző embereket is olyan pillanatban örökítették meg, amikor valami olyat néznek, ami van és nincs, ami elmúlóban van, a köztes világban. Az ilyen képen még látható a friss „nihil”, de egyetlen fényképésznek se kellene csodálkoznia, ha az előhívás után részben már eltűnne ez a semmi.

A szlovák katolikusoknak, azaz a szlovák nemzet többségének (mondjuk majdnem háromnegyedének) nem sokkal október után kiosztott újabb pofon Husz János reformátor felmagasztalása volt. Tomáš Garrigue Masaryk leendő csehszlovák elnök már 1890 óta kardoskodott egy reprezentatív Husz-emlékmű megépítéséért. Méltó helyének akkor a kis Óvárosi teret (mert a nagyon még majdnem húsz évig a Mária-oszlop állt) vagy a Betlehemi teret tartották. A Husz-emlékművet végül csak 1915-ben alkotta meg a szobrász Šaloun Husz halálának ötszázadik évfordulója alkalmából; a hosszú időn át előkészített ünnepeket a hadiállapot miatt betiltották ugyan, de az újonnan leleplezett emlékmű már azon a helyen állt, amelyet az előkészítő bizottságnak 1890-ben a Mária-oszlopra való tekintettel vissza kellett utasítania. Három évvel később, a háború befejezése és az önálló köztársaság kihirdetése után 1918 októberében Masaryk Csehországát Husziszatánná változott, olyan országgá, ahol nincs község Husz-emlékmű nélkül.

Husznak behódolt a délcseh Strakonice, ez az alig tízezer lakosú város is, amely a šumavai előhegység lankás vidékén fekszik. Az építésről itt 1923. március 2-án határoztak.

Strakonice és vidéke ezen az emlékezetes napon is csendben sugározta maga körül önnön jelentéktelenségét. A Fezko Strakonice részvénytársaságon kívül az egyik legjelentősebb cég az 1919-ben alapított Délcseh Fegyvergyár volt; dicsőségének ideje azonban még váratott magára.

A húszas évek elején Strakonice egyszerűen szólva nem sokban különbözött a többi közepes nagyságú délcseh várostól. Legerőteljesebben az ipar és a germán-zsidó gondolkodás képviseltették magukat (a fezek gyártását már 1828-ban elkezdte Wolf Fürth zsidó vállalkozó; a néhány tucat zsidót számláló gettó akkoriban a strakonicei várral szemben terült el a Volyňka folyó partján; a későbbi zsidók aztán a zsidó negyedben éltek a bezděkovi elővárosban vagy Volenice, Katovice és Štekeň községekben), a legnagyobb ingatlanulajdonos Strakoniceben és környékén ráadásul a máltai lovagrend volt, amelyet az öntudatos csehek hagyományosan afféle fehér-hegyi csata utáni katolikus-germán szépségfoltnak tekintettek. (Amihez a teljesség kedvéért hozzá kell tenni, hogy a johanniták, a máltai lovagrend előfutárai a valóságban nem a fehér-hegyi csata után, hanem már a 13. században letelepedtek Strakoniceben, ami többek között azt eredményezte, hogy a huszita háborúk idején Strakonice vidéke az egyetlen olyan sziget volt a teljes huszita-parti délen, ahol továbbra is a katolicizmus maradt az uralkodó.) A Husz-emlékmű a széles körben elterjedt eszmények szemszögéből kicsit elmaradott (a kicsit nem cseh és a kicsit nem cseh testvériségi) Strakonice számára egyértelműen jó kezdet volt, határozott jelzés, hogy részt kíván venni a nemzeti és protestáns eszmékben alapuló fiatal csehszlovák köztársaság építésében.

Az emlékműnek a Na Dubovci utcában találtak méltó helyet, a strakonicei vár közelében, a parkban, ahol egymásba folyik a kis Volyňka folyó és a valamivel szélesebb Otava. Alapanyagának a kedvelt és könnyen megmunkálható homokkővet választották. Az emlékmű megalkotásával a városi tanács Bohumil Jíra harmincöt éves litoměřicei szobrászt bízta meg, aki a prágai Iparművészeti Iskolán végzett, és aki később majd az egyik grandiózus Masaryk-emlékművet alkotja. De 1923-ban Jíra még csak kisebb munkákat tudhatott maga mögött, melyek közül az akkoriban a Švehla agrárpártja vezette városi tanácsot elsősorban az 1921–1922 között készült reliefsorozat ragadta meg.

Ami a politikai beállítódást illeti, Strakonice vidéke a fordulat utáni első években semmiben sem különbözött a környező régióktól; de ez hamarosan megváltozott. Az elhalasztott helyhatósági választásokat 1924 elején tartották Strakoniceben, és az országosan legsikeresebb agrárpárt mindössze kétszáz szavazatot szerezve csúfosan elbukott. Nyerni a kommunista párt nyert, amely a többi délceh járásban messze nem volt ilyen sikeres; a strakonicei járás mintha (ismét!) kivételes lett volna. Mintha a halálos eső itt a többi helynél néhány évtizeddel korábban megmérgezte volna a légtérrel; és a helyiek attól kezdve itták volna a romlást a két feltűnést nem keltő helyi folyóból.

Bohumil Jíra négy hónappal a választások után, 1924 júniusában költözött Strakonicebe. Szülővárosát, Litoměřicét megkönnyebbüléssel hagyta el. Néhány megszakítással harmincöt évet töltött ott; és ez alatt a hosszú idő alatt markáns és meglehetősen negatív nyomot hagyott a környezetén.

1888-ban született öt gyerek közül a negyedikként. Apjának, Karel Jírának kis festóműhelye volt Litoměřicében, később ő építette az első modern körkémencés téglagyárat. 1903-ban, a gimnázium befejezése után a kis Bohumil a császári-királyi kerámiai szakiskolában folytatta tanulmányait Bechyněben, amelyet azokban az években Alois Porges professzor, Jíra apjának az ismerőse vezetett. Bohumil a kályhaépítő szakra járt, aztán átment a kerámikusosztályba. Akkor még senkinek sem jutott eszébe, hogy a fiúcskából egyszer még szobrász lesz; mellékesen szólva Bohoušek szülei a leghatározottabban ellenézték, hogy az legyen. Ennek ellenére keresztülvitte az akaratát, és 1906-ban megkezdte tanulmányait a prágai Iparművészeti Iskolában, nevezetesen a figurális és díszítő modellezés tanszéken Josef Drahaňovský professzornál. 1909-ben tanulmányi ösztöndíjjal egy évre Párizsba utazott. Végiglátogatta a franciaországi gótikus emlékműveket, és Párizsban élő csehekkel találkozott, Španiellel, Kubištával és Matějčekkel. 1910-ben visszatért Prágába, majd apja ugyanabban az évben bekövetkezett halála után újra eltűnt Litoměřicébe, ahol attól kezdve néhány éven át apró művészeti megrendelésekből élt.

1914-ben besorozták az osztrák-magyar hadseregbe; Bohumil számára ez egyértelműen égi ajándék volt. Két évvel később az olasz fronton hadifogságba esett. A háború hátralevő részét egy olasz hadifogolytáborban töltötte, jöllehet legalább a befejező szakaszát nyugodtan tölthette volna hősként a csehszlovák légióban; az alatt a két és fél év alatt, amelyet a Nápoly melletti Santa Maria Capua Vetere internálótáborában töltött, ugyanis bizonyíthatóan többször is találkoznia kellett légiós toborzókkal, akiknek az ajánlatát azonban minden jel szerint visszautasította.

Csehországba komolyabb testi károsodás nélkül tért haza, ugyanolyan magasan, karcsún és jóképűen, sőt ugyanolyan ápolt bajusszal, mint az elutazásakor, de a lelke és a szókincse durvább lett. A feltehetőleg a szegénytől és szemrehányásoktól gyötört szellemét pár évig a nők, a sör és a cinizmus kötötték le. A művészet szükségességébe vetett hite csak lassan tért vissza, és ha a háború utáni első években teljesen visszatért is, Jíra – hasonlóan sok más egyetemet végzett, ám határozottabb tehetség nélküli művészhez – nem hallotta meg a hívását. A követ faragó fiatal férfi irtalmatlan adósságokat halmozott fel a háború utáni években Litoměřicében. Abban az időben a város felett látni lehetett Bohumil felhőkben összeálló adósságreliéfjét. (Úgy vélem, ez a felhőrelief akadályozta meg, hogy az angyalok tökéletesen rálassanak a litoměřicei

érsekségre. Fogalmazzunk így: Bohumil Jíra a helyi északceh angyalok értő tekintetének köszönhetően a megváltó strakonicei megrendelést.)

Strakoniceben az elégedettség és békesség évei kezdődtek Jíra számára. Az agrárpártiak a megjavult művésznek villát biztosítottak Podsrpón a Šumavská utcában, nem messze a Fájdalmas Szűz Mária látogatása zarándoktemplomtól, amelyhez a „podsrpi Szűz Mária!” fohászokodás fűződik. Jíra szívesen ücsörgött a kertben a Huszával, 1924 júliusának és augusztusának meleg és napfényes napjain aztán gyakran vitte a rajzfűzetét az Otava folyóhoz. Amikor nem rajzolt, ernyedtt izomzatának igyekezett visszaadni a formáját és az erejét. Csődbe jutottan ugyan, de lelkesedéssel, a csendes, dolgozó, feygelmezett életbe vetett hittel élt. A részletek és az optimizmus hajtották. Figyelte a fák ránkös kergét, a teáscsészék repedéseit, a Lidové Noviny újság egy bizonyos szókapcsolatát, amelyen egy kábult darázs sertepertélt, és amely újbóli elolvasásakor a kis darázstesttel az útban új értelmet nyert.

Az ilyen élet a nemzet kontójára sosem tart tovább néhány hónapnál; 1924 szeptemberében Jíra élete fölött ismét az anarchia vette át az uralmat. Csak attól a hónaptól, 1924 szeptemberétől lehet számolni Jíra valódi elégedettségének éveit, amelyet azonban most már gyakran mértéktelenséggel váltott meg. Mivel hozzászólt a prágai és litoměřicei dorbézolásokhoz (és a lövészárkokhoz, amelyekben a sár és a testiség uralkodtak), a szobrász ösztönösen elcsábult az éjszakai életnek.

Növel utójára több mint három hónapja volt. Durván az Opárenské-völgy és a Malý Lovoš gerince határán tette magáévá, durván, ahogy mondom, azaz ökölrel, valószínűleg ezért nem volt rá lehetősége, hogy újra magáévá tegye. A lányról, a fiatal ügyvédjelöltől, aki az aktus után feleslegesnek tartotta, hogy újra felmenjenek a turistaházba, amely akkor nyílt újonnan a bazalthegy tetején, az első találkozás után többször nem hallott. – Legalább jogi élménye van a tehénnek – gondolta. Jíra tette szerencsére nem tudódott ki, nem derült rá fény. (Hogy miként volt ez lehetséges? Nos, ahogy annyi más esetben, a lány szégyene miatt. Jelen esetben azonban kicsit más volt a helyzet a szegényenél; a lány nemcsak a megbecstelenítését akarta eltitkolni, hanem azt a tényt is, hogy elment – hegymászó bakancsban! – egy ismert litoměřicei iszákossal, és ha teljesen őszinte volna, be kellene vallania, hogy nemcsak emberismerete hiányosságai miatt szégyenkezik, hanem a fiatal köztársaság jogrendszerének hézagos ismeretei miatt is, sőt főleg ez utóbbi miatt, elvégre ügyvédjelölt volt, ezt ne felejtjük el.) Jíra durva volt, és fűvel-fával összefeküdt, ám ez utóbbira, mint látható, gyakran rákényszerült; ha az egyik lány nem akarta, keresnie kellett egy másikat ugyebár.

Strakoniceben óvatosabban szándékozott viselkedni. Ez volt az új, már nem drákói, hanem teljesen strakonicei filozófiája. Ennek ellenére már 1924. október végén jelenti Litoměřicébe az első eredményt: „Az egyik helyi agrárpárti felesége volt az” – írja levelében.

Hogy mit kellett e miatt az első miatt kiállnia! Rendszeresen kilenc körül ébredt. Még egy ideig feküdt az ágyban, és figyelte, hogy valaki nem figyeli-e. Öt perc után, mint egy gyík vagy más épp felébredt őssalát, elkezdett kimászni az ágyból, ám nem ment sehova. Tenyerével a parkettára támaszkodott, a lába hegyével a matracnak. Elszámolt tízig, és közben ebben a mászó helyzetben maradt, aztán jóváhagyólag intett a kezével, és ez az esetleges naiv megfigyelőt utójára arra a gondolatra sarkallhatta, hogy az ös-korba zuhan, mire rögtön visszatért a modern korba. Ezt erőteljes, lendületes

mozdulattal ünnepelte meg: felemelte a testét a padlóról, de mondhatjuk úgy is, hogy kinyomta magát.

Egy tucat fekvőtámasz után mezítláb elment megreggelizni. Evés közben a Lidové Novinyt lapozgatta, és egyáltalán nem ragaszkodott hozzá, hogy a friss lapszám legyen. Napos időben kiment az újsággal a ház elé, ahova egy idő után, mikor megcsípte egy kába darázs, ismét visszatért. Masaryk Husz Jánosa azokban a napokban nem jelentett számára szinte semmit; a „sub utraque specie” akkor Jíra számára, aki nőre vágyott, nem jelenthetett semmi mást, mint hogy „mell alatt”. Délelőtt tíz és tizenegy között azért dolgozott egy kicsit a mártíron; és a formálódó műben az áttekinthetetlen szimbolikán kívül észrevehetjük a művész akkori legbelsőbb állapotainak kifejeződését is: Jíra akkortájt keletkezett vázlatain Husz János Bibliával a mellkasán az ég felé néz.

Tizenegy óra körül Bohumil Jíra végre beindul. Összekulcsolja a kezét, a földre néz, és óvatosan, nehogy rálépjen a délelőtti még mindig kába darazsak bármelyikére, hazamegy. Átöltözik, megebédel, a tiszta strakonicei levegőt a helyi sörfőzdéből származó silány minőségű sörrel öblíti le, majd a Šumavská utcából végre elindul a tanácsházára, mégpedig Pavel Reitmajer építészhez, akivel a Husz-émlékmű teljes architektonikai-urbanisztikai megoldásán dolgozik.

2

Néhány oldalon nagyon magasra emelkedtünk, kedves olvasó, de merész szárnyalásunkat most félbe kell szakítanunk egy időre. Valahol alattunk ugyanis további szárnyak verdesését hallottam meg. Egy másik költő madárét (vagy talán „egy másik történet költőző madarát?”), aki szintén Strakonice felett köröz. Menjünk közelebb, és telepedjünk át rá, mert ez az alacsonyabban repülő fiatal madár Ján Juhás, címadó hősiünk apjának történetét viszi Strakonicebe.

Hiába magyar eredetű vezetéknevről van szó (juhász), merjük állítani, hogy a mi Juhásainkban szintiszta szlovák vér folyt. Ján Juhás és minden ismert őse a szlovákiai Riečnica községből származott, az északnyugati határ Kiszucának nevezett vidékéről. Ennek a cseh–lengyel határon fekvő területnek a jellegzetességeit fokozatosan fogjuk megismerni krónikánk további fejezeteiben, e helyütt elegendő annyit mondanunk, hogy Kiszuca elmaradott, szegény agrárvidék volt, még az akkori szegény és elmaradott Szlovákia viszonylatában is; az emberek ebben a „sötét sarokban, ahova poros utak vezetnek,” összecsúfolva fakunyhókban laktak, akár heten is egyetlen helyiségben, lent és krumplit termesztettek, a környező dombokon juhot legeltetettek; sokan a drótos mesterséget űzték, mások fakitermeléssel foglalkoztak. Az ember azt gondolná, hogy az önálló Csehszlovák Köztársaság létrejötte után sokan közülük áttelepültek a fejlettebb, iparosodott Csehországba, de nem. (Hogy ódkodtak elhagyni a szülőföldet, annak több oka is volt, a legfontosabb talán a katolikus egyház nyomása, amely az elnemzetietlenedés egyik formájának tekintette, ha valaki Csehországba ment dolgozni.) Néhány lélek azért így is elvándorolt Szlovákiából, és címszereplőnk apja egy volt közülük; 1922-t irtak, és a Zsolna melletti Riečnicában született Ján Juhás alig töltötte be a tizennyolcat, amikor Zsolnáról vonattal elindult a cseh šumavai előhegyesség lábához, nevezetesen a Fezko Strakonice cég toborzóhelyére.

Hogy milyen okokból tett így, azt a következő néhány tucat oldalon szintén megtudjuk, most szorítkozzunk rövid válaszra: Ján szülei és az egyik nővére határozottan ellenezték, hogy Ján Csehországba menjen. Apja, Timotej, ha választhatott volna, inkább görnyed a magyarok, mint a csehek alatt (Timotejt a községben néha gúnyosan lemagyarozták, ami Szlovákia legészakibb részén, ahol a magyarokra alig emlékeznek, komikusan hatott), és a felesége, Anka szintén. Az egyetlen riečnicai teremtés (talán a helyi folyócska néma halain kívül), aki támogatta Ján utazását, pár évvel fiatalabb húga, Anastázie volt, míg a másik lánytestvére, Zita, aki látszólag a szülei álláspontjára helyezkedett, valójában egy merőben másik oldalra állt, mint azt látni fogjuk.

A család és a Nová Bystrice-i pap ellenkezése ellenére Ján végül elutazott Strakonicebe, mint már mondtuk (tegyük hozzá, hogy közben az ellenkező irányban cseh tanárok haladtak el mellette), és mivel igazi férfi akart lenni, a vonaton csupa férfikérdés járt a fejében, mint például: „Melyik lesz az? És hajlandó lesz délben odajönni a gyárhoz, már ha lesz délben ebédszünet? Lesz ebédszünet?! És hoz nekem ebéd után valami finomságot, ha eljön?!” A kérdések olyanok voltak, mint a madarak, amelyek úton a kiszucai Assisiből csiripeltek Ján feje körül. Fontos, de apró, alig észrevehető állatok. Feketerigó,

veréb. És köztük, mint egy légpárnás hajó a hattyúrajban, mint egy hattyú a rigók és a verebek között, a kérdés, mi az a „fez”?

(Hát igen, komikus, hogy Ján nem tudta, hogy a fez iszlám fejedő fekete vagy kék rojtjal. És a strakonicei Fezko? A strakonicei székhelyű Fezgyárak Részvénytársasága, mert ez a teljes neve, 1920-ban jött létre, amikor a korábbi cég székhelye Bécsből Strakonicebe költözött. A gyár fezeket, gyapjúanyagokat, takarókat, kötött árut, baretteket, sapkákat és filcet gyártott. A fezgyártás strakonicei hagyománya azonban korábbra nyúlik vissza: a máltai lovagrend már 1812-ben engedélyt adott Fürth és Weill uraknak kötöttáru-, pamut- és festékkereskedelempre. 1922-ben Ján volt az egyetlen szlovák, aki munkáért jelentkezett a Fezkóba.)

De hogy érezte magát kezdetben a Fezkóban és Strakoniceben? Jól ment a sora? Elégedett volt? Nos, két csehvel lakott egy Holečkova utcai szálláson, és a Fezkóban egy varrógép mellett robotolt. Jelentkezett a Szövetségi Munkás Tornaegyletbe, ahonnan már csak egy lépés volt eljutnia a kommunistákig, de erről majd később.

Ami a lányokat illeti, a tizenhét éves Marie Jiříčkovával, akinek a szülei gyarmatárüzetet vittek a főtérhez közeli Poděbradova utcában, már szeptemberben, két héttel a Fezkóban való elhelyezkedése után megismerkedett. Marie gyermektelen volt, de néhány éve már minden emberi a szülést juttatta eszébe, amivel azt akarjuk mondani, hogy szégyellős lány volt, hallgatag és talán nem is túl okos. Jánnal csak a barátnőjének köszönhetően ismerkedett meg; a barátnőt Kristýna Schumannováknak hívták, és ő volt az, aki 1922-ben egy szeptember közepi estén a lányasztalhoz invitálta Jánt az U Švehlů kocsmában.

Ján akkor a tornaegyleti társaival volt az U Švehlůban, és nem akart szívenben maradni. Odaült, és egykettőre meglepően beszédesnek bizonyult a lányok előtt. És a lányok? Míg Kristýna, aki csak néhány évvel lehetett idősebb Mariénél, kiegyensúlyozottan viselkedett, a fiatalabb a szöges ellentéte volt. Az asztalt bámulta, és ha Kristýna nem figyel annyira a lelkére, talán el is sírja magát. Jánnak egyáltalán nem tetszett Marie, és Mariéről sem lehet azt állítani, hogy igyekezett volna levenni a lábáról a fiút. Így szükségképpen furán vette ki magát, amit kis idő után Kristýna mondott; Jánnak pedig beletelt pár évébe, mire teljesen megvilágosodott előtte ezeknek a hétköznapi, ám az adott helyzetben mégis oda nem illő szavaknak a jelentése: „Menjete, sétáljatok egyet.” A fiúnak zakatolni kezdett a szíve. „Csak menj! Csak menj!” – kiáltozták neki a férfiasztaltól. Felkelt hát. Karját nyújtotta Mariének, és elindult vele ki a korzóra.

A teret csak gyér fényű petróleumlámpák világították meg. Egy darabig csendben sétáltak. Aztán először a lány szólalt meg: – Hazakisérsz? Alig lehetett hallani. – Ez rossz! – gondolta Ján. – Persze – felelte. – És agyó – tette hozzá magában. De aztán történt valami, amire senki sem számított.

Épp a ház előtt álltak meg a Poděbradova utcában. Ján már búcsúzkodni akart, amikor a tekintete az átjáróba tévedt. – Ez a ti házatok? – kérdezte szórakozottan. A lány bölintott. – Az átjáró is? – tudakolta. – Az is – felelte a lány. – Az udvaron van egy szeletelő – mutatta.

Ján többet nem kérdezett. Hirtelen elveszítette az önuralmát. Megragadta a könyökénél Mariét, és az átjárón át az udvarra vonszolta. Ott határozottan kinyitotta a faajtót, és áldozatát a zöldségszeletelésre szolgáló fémszerkezethez lökte, mint azt egy hét múlva megállapította. A folytatást csak távirati stílusban írjuk le.

Spermája nagy része Mariében végezte. Ján nemcsak a testi erejével tűnt ki, hanem a szimbolizmusával is. Két részletben csókolta meg a lányt, az első adagot szimbolikusan alulra adta, a másodikat szimbolikusan a fejére.

STANISLAW LEGUS FOTÓJA, GALERIA CZUKOŚĆ, VARSÓ

Azon a napon teljesen más állapotba juttatta a lányt. A szemfesték, a szemceruza, a rúzs, minden teljesen elcsúszott, szétkenődött, elmaszatolódott. Továbbá Marie ruhája szétszakadt. Továbbá gyereket várt, akit valószínűleg épp ez a távollról sem hormonális, sokkal inkább egyoldalú akaratharag dühöngött életre az ártatlan, rendeltetés nélküli falakba kapaszkodva. Továbbá volt egy kis sperma a hajában.

Miért maradt vele mégis a lány? Miért mutatta be a szüleinek, sőt miért készült gyereket szülni neki, aki csak a fent leírt teljesen érzelmentes genetikai információátvitel eredménye volt? És miért maradt Juhás Mariével, ezzel a rakás szerencsétlenséggel? Miért maradt pont vele, ezzel az ernyedelemmel, ezzel a placentával, ezzel a spermatóróval? De hát miért is ne? Juhás azt mondta magának: „Kezdetnek megteszi.” Ez tehát az elsődleges ok a dörzsölt és hűtlen Ján Juhás részéről. Összefoglalva (és komposztálva) az ő első oka így hangzott: a vírusnak gazdára van szüksége. A további okokról, köztük a másik fél okairól egyelőre hallgatunk.

3

A brutális közönség és a szlovák családnak való bemutatása között

majdnem egy teljes hét telt el, pontosabban hat végtelenül hosszú nap, de ez alatt az idő alatt annyira sorsfordító változások történtek a gyerekek és a lány szüleinek életében, hogy a bemutatásra sokkal hamarabb sort kellett volna keríteni, lehetőleg már vasárnap, az első erőszaktevés napján, még ha az erőszaktevés éjjel körül történt is, és az azt követő bemutatás csak hajnal-tájt esik meg, amikor legmélyebb az álom, akkor is be kellett volna csöngetni, be kellett volna zörgetni, mert vészhelyzetben kongatni kell a vészharangot; a lány a Ján Juhással való találkáról kifacsarodva, összetörten, összezúzva tért haza. Az élményeiről azonban szokása szerint nem volt hajlandó beszélni.

Mint már említettük, csak a hatodik napon adta be a derekát. Az anyja gyorsan főzött valamit, az apja pár órával Ján látogatása előtt bement a szeletelőbe, hogy megpróbáljon rendet tenni. És Ján Juhás? Nos, Ján Juhás Maruška családjánál tett első hivatalos látogatása alkalmával csendben felmérte az ingatlant, amelyből még hozomány vagy örökség is lehet, ki tudhatta ezt akkor. És igazán takaros volt, meg kell hagyni!

A ház földszintje, amely az egyik legforgalmasabb, délről a strakonicei főterre vezető úton állt, adott helyet a gyarmatárúüzletnek, az első és a második emeleten pedig két önálló lakás volt. Az udvaron álló szeletelőről már hallottunk.

A kirakatban épp a kereskedelmi iskola tablója függött; Ján odahajolt, és pár másodpercig nézte a diákokat és diáklányokat. Tudna választani, állapította meg. A tábló alatt szappanok és mosószeresek voltak kitéve, ami Jiříček ötlete volt. (Jiříčekről és az ötleteiről még sokat fogunk hallani.) És most már Jánnal együtt bemegyünk az üzletbe. A fej fölött cégér: „Marie Bulatová, gyarmatárúüzlet”, továbbá napellenző ponyva és csilingelő csengő.

A bolt tele áruval. A pult előtt hordók savanyú uborkával és káposztával a szeletelőből. A pulton pléhdobozok szózott heringgel és ecetes hallal, valamint sajtok, mustáros üveg, kockában élesztő, vaj, zsír, túró. A pult fölött kampókon krinolin és kolbász. A pénztár mellett mákdaráló és mérleg. A pult mögött fűszertartó fiókok, kávé polcok és deszkalapok a cipóknak. A földön kiflis kosár, zsákokban liszt, cukor, dara, lencse, borsó és rizs. Valamivel távolabb rekeszek palackozott limonádékkal és szódavizekkel, lekvárok pléhdobozban. A másik fal mellett szerszámok és háztartási eszközök: gereblyék, kefék, seprűk, partvisok. De még ezekkel sincs vége a tételek felsorolásának ebben a számos élethelyzetre felkészült kellékraktárban. Hiányzik a legfontosabb: az utódlásra nevelt fiatal hús- és gondolatkeverék, amely esetünkben a csendes, szegénylős és sok tekintetben fogyatékos Marie Jiříčková, aki az elmúlt héten ráadásul sokat szenvedett, szegényke.

Ám mégsem ő szenvedett a legtöbbit azokban a napokban, de nem ám, legtöbbit az apja szenvedett. Szegény Jiříček! Marie az egy szem lánya volt, ezért agyontámogatták, agyonbabusgatták, de főleg jól bevarrták ott lent. Jiříček elvből ellenezte, hogy az ő Mařenkáját bárki felhasítsa. És vacsorakor meg kellett ismerkednie ezzel a zsvánnyal!

(Zárójelek között oszlassunk el röviden egy közkeletű tévedést. Az apák, mint a mi szegény Jiříčekünk, gyakran feleslegesen szenvednek, amikor egy szeletelőben tenyerükbe temetett fejfel a lányuk udvarlójának érkezése előtt a leghihetlenebb dolgokat képzelik el, a lányukat eksztázisban düllendő szemekkel. Pedig ezen a területen nincs semmi félnivalójuk. Az olyan szervezetek, mint a lánya, még fiatalok, apuka! Úgyhogy ne képzeljen düllendő

szemeket és eksztázist. Az ilyen szervezetek hozzá vannak szokva, hogy elég hely legyen a kezüknek, így ha valaki ágyba visz egy ilyen fiatal szervezetet, a fiatal szervezet tanácstalanul a padlóra lógatja a kezét. Ne féljen hát! A lánya rendezetten nézett ki közönség közben. Mintha aludt volna, igen, úgy nézett ki, mint Csipkerózsika, akit valaki rugdosva, ököllel, szíjjal próbál felébreszteni. Juhás már egy hete csinálta ezt vele naponta többször is különböző helyeken, és teljesült az az álma, amelyben szíve választotta elé ment a gyárhoz, teljesült az álma, amelyben szíve választotta térdepelt, teljesült az álma, amelyben szíve választotta megfordulva térdepelt, egyszóval Mariének rengeteg lehetősége lett volna, de nem, nem, mégsem engedte el magát, továbbra is csak összeszorította a fogát. Összefoglalva Marie még Juhás alatt is a család, az apja felé hajlott, Juhással sem talált magának jobbat. Tehát ne féljen, gyermeke ártatlan marad, és továbbra is él-hal a jugoszláviai családi nyaralásért, mely ország olyan szélesre tárta magát a csehszlovákok előtt a húszas években, mint a maga Marie lánya annak a jöttment szlovák Juhásnak!)

És most gyorsan térjünk rá magára az ismerkedési vacsorára. Ahogy az már a hasonló helyzetekben lenni szokott, a feszültség sokáig a felszín alatt maradt, végül azonban kitört. Az egész alig feltűnően kezdődött annak az akkoriban aktuális strakonicei kérdésnek a megvitatásával, hogy vízduzzasztót akartak építeni az Otava folyón (hogy kell-e vízduzzasztót építeni, vagy hagyják szabadon folyni a folyót), de elég volt egyetlen pillanat, és a vita már egyáltalán nem a vízduzzasztóról és a folyóról szólt, hanem burkoltan a lányról, és a vízduzzasztó, mint azt könnyen el tudjuk képzelni, a házasságot jelképezte, a tavat vagy víztárolót a gyerek számára. Ján érthető módon kezdettől fogva támogatta a gátépítést, Jiříček pedig természetesen ellenezte. És most kövessük, mi történt. Ján egyik pillanatban letette az evőeszközt, felemelte a kezét, és elkezdte feltűrni az ingujját. A közelben azonban sehol sem akadt építőanyag, és az Otava folyó valahol az ablakon túl folyt. Jiříček nem bírt magával: – Ez annyira jellemző a szlovákokra – tört ki belőle. – Feltűröd az ingujjadat. De bármerre nézek – mondta körbenézve és ujjával Janra mutatva –, sehol sem folyik erre felé nagy víz!

Az olvasó ebből a kis jelenetből könnyen arra a következtetésre juthatna, hogy a tipikus Szlovák, bocsánat, szlovák, hiszen nem tulajdonnév, szóval a tipikus szlovák nem a tettekhez, hanem a beszédhez túri fel az ingujját. Ján esetében azonban ez, mint látni fogjuk, tévedés volt, és maga Jiříček, aki Ján felgyúrt ingujját más szempontból is nézte („Milyen mély az én Marie lányom?” – tette fel magának vacsora közben az apa számára legkellemetlenebb kérdést), maga Jiříček is nagyon hamar a saját bőrén tapasztalja majd meg, hogy Ján keze egyáltalán nem tétlen, így ne is vesztegessünk több időt a további utalgatásokkal, sem az ismerkedési vacsora leírásával, amikor úgyis nem sokkal a vége után bebizonyosodott, hogy az egész vita a vízduzzasztóról és a víz folyásáról felesleges volt, mivel nagyon is jó indok létezett a gát megépítésére, mely indok már akkor is létezett, amikor a szülők először beszéltek Jánnal, lévén „az indok a gát megépítésére” a vacsora során már zsinórban a hatodik napja növekedett, táplálkozott, terebélyesedett és erősödött. Úgy bizony, Maruška terhes volt.

Állapotáról 1922 egy novemberi napján szolt a vőlegényének. Akkoriban még a Holečkova utcai szálláson éltek, és a bejelentésre egy nemi aktus közben került sor, amelyet mindkét szerelmes a pokolba kívánt. Egyszerre volt komikus és tragikus, és ilyesformán történt: Marie hátán fekvő a földön (Ján egyik lakótársa műszakban volt, a másik Ján kérésére a kocsmában), Ján Marién, és épp dőngötte, amikor Marie a semmiből (nem, nem, de hogy „a semmiből”, hanem megaláztatása mélyéről) azt nyöszörögte: „Gyerekekünk lesz.” Hogy mit szolt ehhez Juhás? Nos, Juhás automatikusan elkezdett értelmet rendelni a szavakhoz, és nem telt sok időbe, és az üresség, a semmi, amit addig a nőjében látott, átszakadt, és a szakadás után keletkezett lyukban Ján előtt elkezdett megjelenni szülőhelye, Riečnica apró, néhány centiméteres alakokkal, afféle makett-életekkel. Az egyik makett szántott, a másik szült. Jan teljesen szétnyitotta Marie hüvelyét, és beledugta ahány ujját csak tudta; így – vagy a vetélés előidézésével, vagy az igyekezettel, hogy megérintse, megsimogassa a jövőbeli fiút vagy lányt – békélt meg a terhességgel. Ó, hogy aztán mennyivel nehezebben békéltek meg vele az érintett szülők!

De mit tehettek volna? Ján gyorsan átköltözött a szállóról a bolt feletti lakásba; és kétes győzelmét elment megünnepelni a kommunistákhoz.

(részlet egy készülő regényből)

KOLOSZÁR PÉTER FORDÍTÁSA